
M. J. CUENCA / J. M. CASTELLÀ

UNA CARACTERITZACIÓ
COGNITIVA DE LES PREGUNTES
CONFIRMATÒRIES
(*QUESTION TAGS*)*

(*) Volem agrair els comentaris i la informació a Sebastián Bonilla, Joseph Hilferty, Manuel Pérez Saldanya i Franz Rainer. Aquesta investigació ha estat parcialment subvencionada per una beca al projecte d'investigació PS 91-0134. DGICYT.

(1) Notarem que la major part de les gramàtiques catalanes (cfr., per exemple, Badia, 1962, Fabra, 1918) ni tan sols esmenten les interjeccions. Fabra (1956: § 128) en dóna una mena de caracterització sintàctico-pragmàtica: diu que les interjeccions són equivalents de frase («actes d'expressió i comunicació complets», pàg. 107). Ruaix (1975) les defineix com a part de l'oració que equival a una frase o oració exclamativa (1975: 8-9), i en dóna una llista, diferenciant les interjeccions pròpies i les impròpies (1975: 167-

1. Hi ha fenòmens lingüístics que han estat sistemàticament relegats a la categoria «d'anòmals», s'han considerat excepcions perquè no encaixaven en els motlles estrictes de les parts de l'oració i de les regles de combinació de mots generalment acceptades. El tema que ens ocupa n'és un exemple. Les preguntes confirmatòries (ang. *question tags*), i sobretot si són manifestades per interjeccions com a (1), han merescut molt poca atenció per part dels lingüistes.

- (1) a. M'acompanyaràs al metge, oi?
b. No li ho diràs, veritat?

Aquest «oblit» cal relacionar-lo amb la sort que han corregut les interjeccions en la història de l'estudi gramatical (cfr. Cuenca, e.p.). La categoria tradicional de la interjecció és un calaix de sastre tan desgavellat o més que l'adverbi, la categoria «calaix» per excel·lència, on, per cert, els grecs havien situat aquests elements com un subgrup. Les interjeccions són categories invariables que es caracteritzen pel fet que no es poden definir lèxicament, és a dir, no presenten un significat lèxic concret sinó que, d'acord amb la concepció tradicional, expressen «valors subjectius» (dolor, alegria, sorpresa, etc.), sovint difícilment concretarables.

Les definicions que tot sovint trobem a les gramàtiques tradicionals són ben il·lustratives en aquest sentit:¹

Para acabar, se constituye una última clase [de palabras] con una serie de unidades heterogéneas que se denominan interjecciones. (...) Corresponden a un plano esencialmente afectivo de la comunicación, pueden constituir un enunciado por sí mismas y, en cuanto a su intención significativa, expresan de manera espontánea e irreprimible estados psíquicos o físicos del hablante -dolor, alegría, entusiasmo, etc. (Alcina-Blecua, 1975: 494)

[La interjección] Constituye una clase de palabras que no tiene una delimitación completa y rotunda, ni ha podido ser justificada con los mismos principios utilizados hasta aquí. (Alcina-Blecua, 1975: 817)

És evident que caracteritzacions d'aquest tipus ens diuen ben poc de les interjeccions, a banda del seu caràcter especial, perifèric si voleu, en la gramàtica d'una llengua. D'altra part, no ens ha d'estranyar gens ni mica que les interjeccions no puguin tenir una explicació adient en les gramàtiques de tall tradicional. Cal tenir en compte, en primer lloc, que són elements característics de la llengua oral col·loquial, registre que ha estat sistemàticament bandejat de l'estudi gramatical durant segles. En segon lloc, la descripció més adequada d'una interjecció no pot fer-se partint de nivells tradicionals d'anàlisi com la sintaxi i la morfologia; hem de considerar-les, primordialment, des del punt de vista pragmàtic.²

Gramàtiques més rigoroses que les tradicionals, com ara la generativa, tampoc no aporten gaire al coneixement dels elements que es classifiquen com a interjeccions des dels clàssics grecs i llatins. Amb alguna notable excepció,³ no s'estudien i, si es fa, s'arriba a la conclusió, implícita o explícita, que un tractament purament sintàctic és insuficient per a donar compte del seu funcionament. I en aquest punt, ja no constitueixen un punt central d'estudi per al lingüista, vist que ens movem en el terreny, relliscós i indefinit, de l'actuació o, a tot estirar, de la gramàtica perifèrica de les llengües naturals.⁴

Quina és la causa última d'aquesta marginació? Ja hem insinuat abans que l'escàs estudi o l'anàlisi insuficient o deficient de les dites interjeccions remet al fet que requereixen un tractament sintàctico-pragmàtic. Atès que poques teories lingüístiques semblen ser capaces d'harmonitzar aquests dos nivells, el terreny ha quedat poc menys que inexplorat.

Amb aquest treball pretenem de fer una contribució a l'anàlisi d'uns elements que sovint s'han integrat en la categoria de la interjecció, si més no en llengües com el català. Es tracta de mots com *oi*, *eh*, *veritat*, que vehiculen preguntes confirmatòries. El nostre estudi inclourà els punts següents:

- a) Definició de l'objecte d'estudi.
- b) Manifestacions de les preguntes confirmatòries en català i en altres llengües.
- c) Tractament pragmàtic de la construcció.
- d) Tractament sintàctic de la construcció.
- e) Les preguntes confirmatòries com a exemple del procés de gramaticalització.

168). Cfr. Almela (1982) per a un repàs del tractament tradicional de les interjeccions, referit sobretot al castellà.

(2) En aquest sentit la definició del mot *oi* que es presenta al *Diccionari de la llengua catalana* és qualitativament molt interessant, per tal com es tracta d'una definició pragmàtica.

oi interj 1 a Partícula amb què hom demana la confirmació del que diu. *Ell ha estat aquí a les vuit del matí, oi?* b Partícula amb què hom demana l'assentiment a una demanda *Oi que ho faràs?*

(3) En català comptem amb els treballs d'Espinal (1980, 1986) i de Jaume Solà (1990) sobre la partícula *rai* (cfr. nota 18 *infra*).

(4) En una línia d'argumentació semblant a la nostra, Norrick (1993) apunta, a propòsit dels *marcadors-cua* de l'anglès (*tags* com *hunh*, *right* i *okay*), les següents causes de la poca atenció prestada fins ara a elements d'aquesta mena:

a) Són multifuncionals i polisèmics; no tenen un contingut ideacional simple, cosa que fa difícil d'explicar-ne la funció i el significat.

b) Formes com *hunh* semblen més una mena d'universal, un so onomatopèic no codificat que un element lèxic de l'anglès.

c) És difícil determinar-ne l'estatut sintàctic i semàntic.

El marc idoni per a una reflexió com la proposada és la gramàtica cognitiva. Aquest model d'anàlisi lingüística parteix de la idea que el llenguatge és un subsistema cognitiu directament relacionat amb la resta de sistemes cognitius. Cada forma lingüística s'associa amb un significat (semàntic i/o pragmàtic), de manera que hi ha un lligam indestriable entre la forma i el significat, els quals, al seu torn, depenen en major o menor mesura d'altres factors cognitius.

The parameters of linguistic form in grammatical constructions are not independent of meaning; rather are *motivated*, and in many cases even *predicted*, on the basis of meaning. (Lakoff, 1987: 463)

D'aquesta interdependència dóna compte el concepte de construcció gramatical/gramaticalitzada (*grammatical construction*), que es defineix com una unitat global de forma i significat.

Each construction will be a form-meaning pair (F, M), where F is a set of conditions on syntactic and phonological form and M is a set of conditions on meaning and use. (Lakoff, 1987: 467)

Grammatical constructions in general are holistic, that is, that the meaning of the whole construction is motivated by the meaning of the parts, but is not computable from them. (Lakoff, 1987: 465)

La centralitat d'aquest concepte en la lingüística cognitiva diferencia considerablement aquesta teoria de la resta de models, on les construccions més o menys fixades que no es regeixen per les regles sintàctiques generals (les construccions idiomàtiques) són considerades epifenòmens, característiques excepcionals de cada llengua.⁵ Fillmore, Kay i O'Connor (1988) ens en proporcionen una definició que permet de copsar la nova concepció:

Constructions in our view are much like the nuclear family (mother plus daughter) subtrees admitted by phrase structure rules, EXCEPT that (1) constructions need not be limited to a mother and her daughters, but may span wider ranges of the sentential tree; (2) constructions may specify, not only syntactic, but also lexical, semantic and pragmatic information; (3) lexical items, being mentionable in syntactic constructions, may be viewed, in many cases at least, as constructions themselves; and (4) constructions may be idiomatic in the sense that a large construction may specify a semantics (and/or pragmatics) that is distinct from what might be calculated from the associated semantics of the set of smaller constructions that could be used to build the same morphosyntactic object. (Fillmore, Kay & O'Connor, 1988: 501)

(5) Algunes de les construccions angleses estudiades des del punt de vista cognitiu són les estructures amb *there* (Lakoff, 1987: 463-585), les oracions amb *let alone* (Fillmore, Kay & O'Connor, 1988) i les que contenen la forma *even* (Kay, 1987).

Una aproximació com la cognitiva permet integrar i interrelacionar correctament la sintaxi i la pragmàtica de certs mots i estructures, cosa que fins ara s'havia mostrat en general de manera intuïtiva.

2. Des del punt de vista de la modalització, les preguntes confirmatòries constitueixen construccions mixtes entre l'asseveració i la interrogació, tant des del punt de vista sintàctic i entonatiu com des del pragmàtic. Sintàcticament i entonativament, la primera part presenta una estructura asseverativa, mentre que la segona adopta el patró entonatiu de la interrogació i una forma –sintètica i, en aquest cas, no descomponible en constituents de nivell inferior– associada amb construccions de caràcter exclamativo-interrogatiu.

Pragmàticament, quan diem oracions com les de (2),

- (2) a. Tornaràs a Venècia l'any que ve, oi?
- b. No tornaràs a Venècia l'any que ve, oi?

estem fent una pregunta tendent a l'afirmació, en el primer cas (2a), i a la negació, en el segon (2b). És a dir, s'espera que la resposta repeteixi la modalitat (afirmativa o negativa) de l'oració prèvia. El caràcter interrogatiu prové del fet que una resposta contrària és possible, tot i que trenca les expectatives del parlant, com a (3).

- (3) a. Tornaràs a Venècia l'any que ve, oi? –No.
- b. No tornaràs a Venècia l'any que ve, oi? –Sí.

Aquesta caracterització bàsica de l'estructura es relaciona amb una sèrie de trets definitoris, que analitzarem més endavant:

- a) Ens trobem davant d'una estructura que manifesta de manera poc prototípica la categoria de la interrogació. S'hi combinen asseveració i pregunta, de manera que la qüestió vehiculada per formes com *oi* es refereix al mateix fet d'haver asseverat (afirmat o negat) quelcom, més que no pas a algun element lèxic o proposicional. Per tant, podríem dir que generen preguntes de caràcter meta-lingüístic, que afecten més l'enunciació que l'enunciat, o millor dit, afecten l'enunciat només indirectament, a través del nivell de l'enunciació.
- b) Es tracta d'una construcció interactiva, que només assoleix interpretació plena en un intercanvi comunicatiu on l'emissor i el receptor siguin presents i actius.
- c) Sintàcticament, es compon d'una oració (o un element de caràcter oracional) més un element més o menys buit de significat lèxic, que té la funció de manifestar la força il·locutiva del conjunt ('apel·lació'). És, doncs, la suma d'una